

Φίλοι
Παραδοσιακής
Αρχιτεκτονικής

ΤΑ ΑΝΘΗ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ

ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ ...

ΙΟΥΛΙΟΣ 2020

Περιεχόμενα

Πρόλογος	7
Προκήρυξη Ερευνητικού Έργου	10
Ψηφιοποίηση του αρχειακού υλικού των Ανθέων της Πέτρας	12
Γυμνάσιο Λαγκαδίων - Ένα Νέο Μνημείο	14
Το θεσμικό πλαίσιο των μνημείων για τους Ι.Ν. Προδρόμου και Ταξιαρχών	16
Η πορεία του Ρηγοπουλείκου	18
Τα λιθανάγλυφα στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική	22
Εμείς, η Παράδοση και ο ρόλος των Μνημείων κατά τον Th. Zielinski	24
Η παραδοσιακή Αρχιτεκτονική μέσα από το διαδίκτυο σε συνθήκες πανδημίας	26
Αγγελής Τασιόπουλος - Ένας σπουδαίος πρωτομάστορας	28
Ιστορίες από τη μαστοριά	30
Πέτρας ... Ποιήματα	34

Επιμέλεια Έκδοσης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ

Γιάννης Τσιαούσης
Αγγελική Αναστοπούλου
Ανδρέας Μανιάτης

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Μαρία Τσούπη
Δρ. Φιλοσοφικής Σχολής Παν/μίου Ιωαννίνων

Βασίλης Γκανιάτσας
Καθηγητής Αρχιτεκτονικής ΕΜΠ,
Συντονιστής του ΕΣ «ΑΝΘΗ της ΠΕΤΡΑΣ»

Γιώργος Γιαξόγλου
Αρχιτέκτονας ΕΜΠ,
Μέλος του Σωματείου «ΑΝΘΗ της ΠΕΤΡΑΣ»

Ασημάκης Μήκος
Συνταξιούχος δάσκαλος

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ

www.cyberstream.gr

www.skag.gr

Πρόλογος

Αγαπητοί φίλοι και φίλες,

Με την έκδοση αυτή εγκαινιάζουμε μια νέα μορφή επικοινωνίας μαζί σας. Ήταν κάτι που το σκεφτόμαστε αρκετό καιρό, αλλά οι συνέπειες της πανδημίας που έχουν επηρεάσει την παγκόσμια κοινότητα, επιτάχυναν την υλοποίησή της. Οι σημαντικοί περιορισμοί που επιβάλλονται για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας, οδήγησαν το Διοικητικό Συμβούλιο των ΑΝΘΕΩΝ στη ματαίωση των φετινών Γιορτών της Πέτρας. Είναι εύλογο ότι η απόφαση αυτή δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας υπερβολικής δικής μας ευαισθησίας, αλλά πρόκειται για τακτική αντίστοιχη εκείνης που έχουν ακολουθήσει πολλοί φορείς (επιστημονικοί, πολιτιστικοί κτλ.) τόσο σε τοπικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο, που διοργανώνουν εκδηλώσεις με μαζική παρουσία κοινού.

Γνωρίζουμε ότι η έκδοση που έχετε στα χέρια σας δεν υποκαθιστά σε καμία περίπτωση, το εργαστήρι της πέτρας και τις άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις που το πλαισιώνουν. Είναι όμως μια προσπάθεια να ανοίξουμε έναν επιπρόσθετο δίαυλο επικοινωνίας που θα φέρει πιο κοντά, στα μέλη και τους φίλους μας, τις διαρκείς και άοκνες προσπάθειές μας για την επίτευξη των κοινών μας στόχων.

Στην έκδοση αυτή υπάρχει εκτενής αναφορά στις τρέχουσες πρωτοβουλίες των ΑΝΘΕΩΝ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ, αλλά και αναλυτική ενημέρωση για μια σειρά από θέματα που μας αφορούν και είναι σε εξέλιξη. Πέραν αυτών, θεωρήσαμε σκόπιμο να συμπεριλάβουμε μικρής έκτασης άρθρα εξειδικευμένων επιστημόνων για διάφορες πτυχές της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, ποιήματα αλλά και ιστορίες από τη ... «μαστοριά», ώστε η έκδοση αυτή να μη θεωρηθεί απλά και μόνο ως ένα ενημερωτικό έντυπο.

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά όλους τους φίλους και συνεργάτες που συμμετέχουν με άρθρα τους, και ιδιαιτέρως τον φίλο Χρήστο Σταματόπουλο, του οποίου η συμβολή στην υλοποίηση αυτής της έκδοσης ήταν καθοριστική.

Ελπίζοντας ότι το τελικό αποτέλεσμα θα δικαιώσει τις προσδοκίες μας, σας ευχόμαστε υγεία, δύναμη και καλή ανάγνωση!

Με φιλικούς χαιρετισμούς
Ο Πρόεδρος του ΔΣ
Γιάννης Τσιαούσης

Τα Νέα των Ανθέων

Προκήρυξη Ερευνητικού Έργου

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΛΑΓΚΑΔΙΝΩΝ ΜΑΣΤΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821.

Τα ΑΝΘΗ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ στο πλαίσιο της συμπλήρωσης 200 χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση του 1821 θα συμμετέχουν ενεργά στον εορτασμό με εκδηλώσεις και πρωτοβουλίες που σχετίζονται με την βαθύτερη και πιο ουσιαστική γνώση της περιόδου εκείνης.

Με βάση την καταστατική αρχή των ΑΝΘΕΩΝ, που αφορά τη μελέτη και έρευνα της συμβολής των Λαγκαδινών μαστόρων στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική, το ΔΣ του Σωματείου προκήρυξε ερευνητικό έργο με θέμα «Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΛΑΓΚΑΔΙΝΩΝ ΜΑΣΤΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821» για κατόχους μεταπτυχιακού διπλώματος, υποψήφιους/ες διδάκτορες και μεταδιδάκτορες στα ευρύτερα γνωστικά αντικείμενα της Ιστορίας - Νεότερης Ιστορίας και της Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής, ύψους 1500 ευρώ. Η περίοδος που θα μελετηθεί αφορά τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα (1800 - 1830), από την προετοιμασία της Επανάστασης έως και την συγκρότηση του πρώτου Ελληνικού κράτους υπό τη διακυβέρνηση του Ι. Καποδίστρια. Παρότι στο αρχείο του Σωματείου μας υπάρχουν ορισμένα στοιχεία για έργα της περιόδου εκείνης (ταμπούρια, εκκλησίες, κτλ.), θεωρούμε ότι η σύγχρονη έρευνα θα πρέπει να μελετήσει εκτενέστερα τις πιθανές πηγές ιστορικής γνώσης και να εμβαθύνει περισσότερο στο συγκεκριμένο θέμα, αφού ήδη τα Λαγκάδια ήταν γνωστά - στην υπό μελέτη περίοδο - ως σημαντικό μαστοροχώρι.

Ως ιδιαίτερα ευχάριστο γεγονός θεωρούμε την κατάθεση τριών αξιολογών υποψηφιοτήτων, ενώ η επιλογή της κ. Ευανθίας Γαλανιάδη ως ανάδοχου ερευνητή, έγινε από το ΔΣ των ΑΝΘΕΩΝ ύστερα από ομόφωνη εισήγηση της τριμελούς επιτροπής (Ι. Τσιαούσης, Αν. Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Παν/μίου Κρήτης & Πρόεδρος των Ανθέων, Β. Γκανιάτσας Καθηγητής Αρχιτεκτονικής ΕΜΠ & Συντονιστής του Επιστημονικού Συμβουλίου του σωματείου μας και Γ. Πραχαλιάς, MSc & υπεύθυνος σχεδιασμού «Τρίπολη 2021»). Η προβλεπόμενη διάρκεια του έργου είναι από την 1^η Απριλίου 2020 ως την 31^η Ιανουαρίου 2021 και τα παραδοτέα με τη λήξη του έργου περιλαμβάνουν:

- α) μονογραφία με θέμα «Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΛΑΓΚΑΔΙΝΩΝ ΜΑΣΤΟΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821» σε ηλεκτρονική μορφή, και
- β) φάκελο με πλήρες αντίγραφο του υλικού τεκμηρίωσης.

Σημειωτέον δε, ότι σχεδιάζεται και η παρουσίαση του έργου, στο πλαίσιο μιας μεγάλης εκδήλωσης πολιτισμού, στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών.

Ψηφιοποίηση του αρχειακού υλικού των Ανθέων της Πέτρας

Η Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, η διατήρησή της και η προβολή της αποτελούν προτεραιότητες της ευρωπαϊκής πολιτικής. Ο κύριος σκοπός του Σωματείου των Φίλων Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής «Άνθη της Πέτρας» προς αυτήν την κατεύθυνση εντοπίζεται στη διάσωση και προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Λαγκαδινής τέχνης της πέτρας, η οποία είναι ήδη ενταγμένη στο Εθνικό Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς από το 2017.

Στο πλαίσιο αυτό και ήδη από την έναρξη της λειτουργίας των Ανθέων της Πέτρας βασική δραστηριότητα απετέλεσε και αποτελεί ο εντοπισμός, η απόκτηση, η συγκέντρωση και η αποδελτίωση ποικίλης φύσης αρχειακού και άλλου υλικού που αφορά την παραδοσιακή τέχνη της πέτρας σε όλες της τις εκφάνσεις. Ενδεικτικά, και μη περιοριστικά, στο υλικό αυτό περιλαμβάνονται:

- Αποτυπώσεις χτισμένων παραδειγμάτων αυτής της τέχνης (υπάρχουσες ή παραγόμενες μέσω ενεργειών των Ανθέων της Πέτρας),
- Αρχειακό υλικό με αναφορές στο σχετικό αντικείμενο (π.χ., παλαιά συμφωνητικά με μπουλούκια κτιστάδων),
- Συνεντεύξεις παλιών μαστόρων βάσει προτυποποιημένου ερωτηματολογίου,
- Αναφορές στον έντυπο (παλαιότερα κυρίως) και ηλεκτρονικό τύπο,
- Καταγεγραμμένη η «γλώσσα» των μαστόρων (κρεκόνικα, κρεκονίστικα ή μπολιάρικα) από διάφορες πηγές,
- Ανέκδοτα, μοιρολόγια κτλ., που σχετίζονται με τους μαστόρους και την τέχνη τους,
- Φωτογραφίες, videos και άλλο υλικό, σε πρωτογενή μορφή, παλαιότερο αλλά και σύγχρονο που συλλέγεται από τα Άνθη της Πέτρας, κ.α.

Παράλληλα και ήδη από την αρχή της δραστηριοποίησής τους, τα Άνθη της Πέτρας έχουν δώσει μεγάλη έμφαση στην αξιοποίηση των πλέον σύγχρονων Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Information and Communications Technologies - ICT) για την υποστήριξη του έργου τους. Η εφαρμογή τεχνολογιών ICT καλύπτει το πλήρες εύρος των λειτουργιών και των δραστηριοτήτων των Ανθέων, από την καθημερινή επικοινωνία με τα μέλη και το ευρύτερο κοινό, καθώς και τη διαδικτυακή διενέργεια των συνελεύσεων του Διοικητικού Συμβουλίου, μέχρι την επικοινωνία με άλλους πολιτιστικούς φορείς και κρατικές υπηρεσίες.

Στο πλαίσιο αυτό τα Άνθη της Πέτρας έχουν σχεδιάσει και ήδη υλοποιούν το ιδιαίτερα σημαντικό και φιλόδοξο έργο της επεξεργασίας του σχετικού υλικού που έχουν συλλέξει, ώστε αυτό να μετατραπεί σε δόκιμο, ψηφιακό πολιτιστικό περιεχόμενο. Το έργο αξιοποιεί βέλτιστες πρακτικές από αντίστοιχες διεθνείς εφαρμογές, όπου η έμφαση δίδεται στη διάθεση του σχετικού περιεχομένου μέσω διαδικτύου. Αυτό αποτελεί και έναν από τους πρωταρχικούς, μελλοντικούς στόχους των Ανθέων, να διαθέσει - τελικά - το δικό του ψηφιακό περιεχόμενο online, μέσω ενός Συστήματος Ηλεκτρονικής Τεκμηρίωσης και Διαχείρισης Περιεχομένου (Enterprise Content Management - ECM), προσπελάσιμο τόσο από ερευνητές, μελετητές, ιστορικούς, λαογράφους, εθνογράφους, κλπ., όσο και από το ευρύτερο κοινό.

Το πρώτο μέρος αυτής της σημαντικής και μακροχρόνιας προσπάθειας, η οποία θα καταλήξει σε ένα έργο ολοκληρωμένης διαχείρισης και προβολής του περιεχομένου της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που συλλέγουν τα Άνθη της Πέτρας, έχει ήδη ξεκινήσει. Στις ενέργειες που ήδη εκτελούνται, περιλαμβάνονται:

- Η μελέτη και η αναλυτική εξέταση του υφιστάμενου, πρωτότυπου υλικού (κείμενα, εικόνες, audio & video, βιβλία, άρθρα, περιοδικά, αποκόμματα εφημερίδων, αναφορές σε δημοσιεύσεις, κ.α.), με στόχο την κατανόησή τους και τη διατύπωση προτάσεων για:
 - Τη φυσική αρχειοθέτηση του πρωτότυπου, σε φυσική μορφή, υλικού,
 - Τη φυσική, ασφαλή φύλαξη, του πρωτότυπου υλικού,
 - Την τήρηση αντιγράφων του πρωτότυπου υλικού, και
 - Τη μεταφορά του συνόλου του πρωτότυπου υλικού σε ηλεκτρονική μορφή και την απόθεσή του σε ηλεκτρονική πλατφόρμα Τεκμηρίωσης και Διαχείρισης Περιεχομένου (Enterprise Content Management - ECM),
- Η διαμόρφωση της μεθοδολογικής προσέγγισης και καταλογογράφησης κάθε νέου στοιχείου που έρχεται στην κατοχή ή σε γνώση των Ανθέων,
- Ο καθορισμός του τρόπου ηλεκτρονικής του αποτύπωσης, ανάλογα με το είδος του,
- Η περιγραφή ενός μοντέλου μεταδεδομένων (meta-data) που θα το περιγράφει λεπτομερώς, με χρήση τυποποιημένων κωδικοποιήσεων και λεκτικών,
- Η περιγραφή του μηχανισμού και του μοντέλου φυσικής και ηλεκτρονικής αποθήκευσης και διατήρησής του,
- Ο καθορισμός των προδιαγραφών του ελάχιστου εξοπλισμού / υποδομής που απαιτείται για τα παραπάνω, κλπ., συνεκτιμώντας και νέες τάσεις, όπως είναι η αξιοποίηση πλατφορμών Cloud, κλπ.

Με την ολοκλήρωση του έργου, τα Άνθη της Πέτρας" θα βρεθούν πρωτοπόρα σε άλλον ένα τομέα σημαντικού ενδιαφέροντος και σπουδαιότητας, όπως είναι αυτός του Ψηφιακού Πολιτισμού.

Γυμνάσιο Λαγκαδίων

Ένα Νέο Μνημείο

Η πρωτοβουλία των Ανθέων της Πέτρας για την ανακήρυξη σημαντικών κτιρίων ως μνημείων έχει ήδη ορατά αποτελέσματα. Μετά την ένταξη στο καθεστώς του διατηρητέου και προστατευόμενου μνημείου, του Σανατόριου της Μάνας στην Κορφοξυλιά Μαγουλιάνων, ακολούθησε σχετικά πρόσφατα το Γυμνάσιο Λαγκαδίων, το οποίο διαθέτει πέραν της αρχιτεκτονικής και ιδιαίτερη ιστορική αξία για την ευρύτερη περιοχή της Γορτυνίας, αφού συνέβαλλε καθοριστικά, με υψηλής ποιότητας εκπαίδευση, στην πνευματική και οικονομική εξέλιξη του τόπου.

Το κτίριο κτίστηκε το 1868, στο κέντρο του οικισμού, με σκοπό να στεγάσει το Παρθεναγωγείο. Ο Λαγκαδινός αγωνιστής του 1821 Τάικος (Δημήτριος) Δημητρακόπουλος (Βόγγιζας), που είχε εγκατασταθεί μετά την επανάσταση, ως μεγαλέμπορος στην Κωνσταντινούπολη, απέστειλε το 1866, 10.000 δραχμές για την ανέγερσή του. Με τα χρήματα αυτά ολοκληρώθηκαν το 1868 η τοιχοποιία και η στέγη. Το κτήριο αποπερατώθηκε περί το 1890, με κρατική επιχορήγηση που εξασφάλισε ο πρώην Υπουργός Οικονομικών (1880), Απόστολος Αθανασιάδης με καταγωγή από τα Λαγκάδια. Πρόκειται για επιβλητικό κτίριο, με τρεις ορόφους και εξαιρετικής ποιότητας λιθοδομή, αντιπροσωπευτική της Λαγκαδινής τέχνης της πέτρας. Πρωτομάστορες αναφέρονται οι: Σίνος Γκιώκας, Αντώνιος Κάτσαϊνος και Βασίλης Λώλος.

Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι το 1921, στέγαζε το Παρθεναγωγείο, κατά περιόδους το Ελληνικό σχολείο και για μικρή χρονική περίοδο κάποιες δημόσιες υπηρεσίες. Το 1921, στεγάζει το νεοϊδρυθέν τετρατάξιο Πρακτικό Λύκειο Λαγκαδίων. Με

σπουδαία δωρεά των Λαγκαδινών της Αμερικής, δημιουργήθηκε εκπληκτικό Εργαστήριο Φυσικής - Χημείας. Ο υπόλοιπος εξοπλισμός αποκτήθηκε μέσω δωρεών των κατοίκων αλλά και Λαγκαδινών του εσωτερικού. Το Εργαστήριο δυστυχώς, λεηλατήθηκε επί Γερμανικής κατοχής. Από το 1929 μέχρι το 1943 λειτούργησε ως εξατάξιο Πρακτικό Λύκειο και στη συνέχεια ως εξατάξιο Γυμνάσιο, μέχρι το 2011, οπότε και διεκόπη η λειτουργία του.

Η προσπάθεια να κηρυχθεί διατηρητέο μνημείο, προκειμένου να τεθεί σε καθεστώς προστασίας, ξεκίνησε με σχετικό αίτημα των Ανθέων της Πέτρας. Μετά τη θετική γνωμοδότηση της ΔΝΜΔΕΠΕΝΙ, τη σύμφωνη γνώμη του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Γορτυνίας και τη θετική εισήγηση του Κεντρικού Συμβουλίου Νεοτέρων Μνημείων, ακολούθησε η υπουργική απόφαση για το χαρακτηρισμό του ως μνημείου (ΦΕΚ 134, 21/03/2020) που αναφέρει χαρακτηριστικά: «..... διαθέτει αξιόλογα αρχιτεκτονικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά, αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του οικισμού των Λαγκαδίων λόγω της ειδικής χρήσης του ως κτηρίου εκπαίδευσης για πολλά χρόνια, και είναι συνδεδεμένο με τις μνήμες των κατοίκων της περιοχής. Ως εκ τούτου, αποτελεί τεκμήριο της εξέλιξης της περιοχής, στο τέλος του 19^{ου} - αρχές του 20^{ου} αιώνα από αρχιτεκτονική, ιστορική, πολιτιστική και πολιτισμική άποψη».

Αξίζει να σημειωθεί ότι το Γυμνάσιο Λαγκαδίων χαρακτηρίστηκε μνημείο ως ενιαίο σύνολο, μαζί με την οφιοειδή κλίμακα που το συνδέει με την κοινοτική οδό.

Το θεσμικό πλαίσιο των μνημείων για τους Ι.Ν. Προδρόμου και Ταξιαρχών

Τα Άνθη της Πέτρας έχουν ξεκινήσει, από το φθινόπωρο του 2017, μια σειρά πρωτοβουλιών για την ανακήρυξη ως διατηρητέων και προστατευόμενων μνημείων, σημαντικών έργων της Λαγκαδινής παραδοσιακής τέχνης της πέτρας. Μέχρι τώρα, οι προσπάθειες των Ανθέων έχουν ως αποτέλεσμα τις ανακηρύξεις του Σανατόριου της Μάνας στα Μαγούλιανα, του ιστορικού κτιρίου του Γυμνασίου στα Λαγκάδια, ενώ τα σχετικά αιτήματα για τις δύο προεπαναστατικές εκκλησίες (Προδρόμου και Ταξιαρχών) και το Ρηγοπουλεϊκό αρχοντικό, βρίσκονται ήδη στη φάση ελέγχου από τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού. Για την επιτυχή ολοκλήρωση των διαδικασιών, που αφορούν την ανακήρυξη μνημείων, βασική προϋπόθεση είναι η κατάρτιση ενός πλήρους φακέλου που περιλαμβάνει την ιστορική και αρχιτεκτονική τεκμηρίωση του συγκεκριμένου αιτήματος. Επιπροσθέτως, για ορισμένα κτίρια είναι απαραίτητη η αρχιτεκτονική τους αποτύπωση προκειμένου να καθοριστεί, πέραν των άλλων, και η οικοδομική τους ιστορία.

Οι αποτυπώσεις Μνημείων, είναι ένα ιδιαίτερο αντικείμενο με σύνθετες απαιτήσεις. Παράλληλα έχουν και εξαιρετικό ενδιαφέρον, με ιστορική και πολιτιστική διάσταση. Η γεωμετρική τεκμηρίωση, μέσω της αποτύπωσης, έχει πρωτεύοντα ρόλο στην προστασία των μνημείων, αφού είναι το πρώτο από τα στάδια κάθε εργασίας συντήρησης και αποκατάστασης. Στην αποτύπωση εμπεριέχονται όλα τα αναγκαία και ικανά στοιχεία που προέρχονται από την παρατήρηση του κτίσματος και που βοηθούν έναν τρίτο να κατανοήσει την γεωμετρία, τη μελέτη της μορφής και γενικότερα της σύνθεσής του, την τεχνική με την οποία κατασκευάσθηκε και τέλος τα ιστορικά του στοιχεία.

Η αποτύπωση του Προδρόμου επιλέχθηκε όχι μόνο για τους παραπάνω λόγους, αλλά και για ιστορικούς, όπως η κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης στα Λαγκάδια στις 23 Μαρτίου 1821, εντός του Ι.Ν και η παρουσία επιγραφικού υλικού που «μαρτυρούσε» όχι μόνο τον κτήτορα Ιωάννη Παπαγιαννόπουλο (Δεληγιάννη), αλλά και τους πρωτομάστορες Αντώνιο Ρηγόπουλο και Ευστάθιο Θεοδώρου. Σύμφωνα με τον Αργύρη Πετρονώτη, επικεφαλής της ερευνητικής ομάδας των Ανθέων και συν/χο Καθηγητή της Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής του ΑΠΘ, η αποτύπωση του ναού έδωσε πολύτιμα συμπεράσματα για τις οικοδομικές φάσεις του ναού και κατέστησε σαφές τι ανήκει στην αρχική εκκλησία του 1808 και τι σε μεταγενέστερη ανακατασκευή.

Ο αρχικός ναός του Προδρόμου καταστράφηκε στα 1825-1827. Ο σημερινός έχει διατηρήσει λίγα στοιχεία του αρχικού. Πιο συγκεκριμένα, ο τύπος της αρχικής κάτοψης έχει διατηρηθεί, παρά την επιμήκυνσή της κατά τι προς δυσμάς. Πρόκειται για βασιλική τρίκλιτη και τρισυπόστατη, χτισμένη με σχεδόν ισόδομο χτίσιμο. Στη δυτική όψη του σημερινού ναού του Προδρόμου, κτισμένου πριν το 1840, ο κεντρικός τοίχος είναι υπερυψωμένος. Σημαντική επίσης ήταν η τεκμηρίωση για ένα επί τόπου διατηρούμενο κατάλοιπο του αρχικού ναού του Προδρόμου του 1808. Στην ανατολική όψη της εκκλησίας, κάτω από την κορυφή της δόρυχτης στέγης της, σώζεται ενσωματωμένο το υπερυψωμένο κεντρικό τμήμα του αρχικού ανατολικού τοίχου, το οποίο οικοδομήθηκε από λευκάζοντα πωρόλιθο, έντονα διαφορετικό από τον γκρίζο ασβεστόλιθο του σημερινού ναού, που το περιβάλλει.

Η αρχική εκκλησία του Προδρόμου στα Λαγκάδια του έτους 1808, αναδιαμορφωμένη σήμερα, από τυπική βασιλική σε τρουλαία μετά κωδωνοστασίου, υπήρξε το ζηλευτό πρότυπο για τους Στεμνιτσιώτες, όταν θέλησαν να χτίσουν την δική τους εκκλησία, τον Άγιο Γεώργιο. Κάλεσαν δε τους ίδιους πρωτομαστόρους Αντώνιο Ρηγόπουλο και Ευστάθιο Θεοδώρου να την οικοδομήσουν. Και οι δύο εκκλησίες, ο Πρόδρομος στα Λαγκάδια και ο Αγιώργης της Στεμνίτσας, που έχει ήδη χαρακτηριστεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, ήταν του ίδιου τύπου: δηλαδή βασιλικές τρίκλιτες τρισυπόστατες. Το κτίσιμο και των δύο με σχεδόν ισόδομο σύστημα δείχνει παρουσία του ίδιου οικοδομικού συνεργείου. Παρόμοιος πλούσιος διάκοσμος λιθανάγλυφων παρουσιάζεται και στις δύο εκκλησίες που σχεδιάστηκαν και χτίστηκαν από τους ίδιους αρχιτέκτονες. Πριν λίγους μήνες, η αρχιτεκτονική αποτύπωση του Προδρόμου παραδόθηκε από τον πρόεδρο των Ανθέων κ. Ι. Τσιαούση στην Προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αρκαδίας κ. Α. Καραπαναγιώτου για την αξιοποίησή της από τις υπηρεσίες της Εφορείας.

Τα Άνθη της Πέτρας συγκέντρωσαν όλα τα ιστορικά και αρχιτεκτονικά στοιχεία που αφορούν τους Ι.Ν. Τιμ. Προδρόμου και Ταξιαρχών και τα απέστειλαν μαζί με το ανάλογο αίτημα για την αναγνώρισή τους ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία, προς την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αρκαδίας, η οποία γνωμοδότησε θετικά προς το αρμόδιο τμήμα του Υπουργείου Πολιτισμού.

Μετά από συντονισμένη και συστηματική προσπάθεια, βρίσκεται σε εξέλιξη η διαδικασία πιστοποίησης και κοινοποίησης της ιδιότητας του αρχαίου, που διαθέτουν ως μνημεία, οι δύο αυτοί προεπαναστατικοί ναοί. Η διαδικασία αυτή είναι υποχρεωτική και απολύτως αναγκαία, προκειμένου να λαμβάνεται η απαιτούμενη πρόνοια, τόσο από τους πολίτες, όσο και από τις λοιπές υπηρεσίες της Δημόσιας Διοίκησης, για την τήρηση του νομικού πλαισίου προστασίας τους. Μετά την ολοκλήρωση της πιστοποίησης και κοινοποίησης της ιδιότητας του αρχαίου, οι δύο ναοί θα συμπεριληφθούν στον Διάρκη Κατάλογο Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδας, ενώ παράλληλα θα ενημερωθούν όλες οι αρμόδιες αρχές. Το γεγονός αυτό αποκτά - πέραν των άλλων - ιδιαίτερο συμβολισμό, ενόψει της συμπλήρωσης των 200 χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση.

Η πορεία του Ρηγοπουλείκου

Ένας από τους βασικούς στόχους των ΑΝΘΕΩΝ που αφορά τόσο την υλική όσο και την άυλη μορφή της Λαγκαδινής τέχνης της πέτρας, θα υλοποιηθεί μέσω της δημιουργίας του Κέντρου Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής και Πέτρας και των δράσεων που αυτό θα αναπτύξει. Η αγορά του ερειπωμένου Ρηγοπουλείκου αρχοντικού τον Ιανουάριο του 2017, πραγματοποιήθηκε γι' αυτό ακριβώς το λόγο. Η πορεία μετά την αγορά περιελάμβανε αρχικώς, κάποια πολύ άμεσα έργα καθαρισμού και προστασίας και την αρχιτεκτονική αποτύπωση του κτιρίου. Στη συνέχεια απαιτήθηκε η σύνταξη νέου τοπογραφικού με βάση εξαρτημένες συντεταγμένες και ξεκίνησε η εκπόνηση της αρχιτεκτονικής, στατικής και ηλεκτρομηχανολογικής μελέτης. Παράλληλα, λόγω και των ιδιαίτερα έντονων καιρικών φαινομένων του περσινού χειμώνα, κρίθηκε απαραίτητη, σύμφωνα με την εισήγηση των μηχανικών - συμβούλων, μια σειρά σωστικών μέτρων για την προστασία του Ρηγοπουλείκου. Το κάλεσμα των Ανθέων της Πέτρας στους πολίτες για να ενισχύσουν οικονομικά την υλοποίηση των σωστικών μέτρων, βρήκε ιδιαίτερα θετική ανταπόκριση. Μετά την εκπόνηση της σχετικής μελέτης και την έκδοση της απαιτούμενης άδειας, ακολούθησε η υλοποίηση του συγκεκριμένου έργου (άνοιξη του 2019). Με τον τρόπο αυτό διασφαλίστηκε το κτίριο για τα αμέσως επόμενα χρόνια, προσφέροντας έτσι τα χρονικά περιθώρια για την ολοκλήρωση των μελετών και την ένταξη του Κέντρου Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής και Πέτρας σε χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα για την ολοκλήρωσή του.

Στο πλαίσιο της πολιτικής ανακήρυξης ως μνημείων, διαφόρων σημαντικών παραδοσιακών κτισμάτων, που ακολουθούν τα Άνθη της Πέτρας και ύστερα από

συνεννόηση με σχετικούς φορείς, υποβάλαμε πλήρη φάκελο με αντίστοιχο αίτημα για το Ρηγοπουλείκο, στη Διεύθυνση Νεωτέρων Μνημείων Δυτικής Ελλάδας, η οποία γνωμοδότησε θετικά (Ιούνιος 2019) και παρέπεμψε το θέμα στο Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων (ΚΣΝΜ). Το Συμβούλιο συζήτησε το θέμα τον περασμένο Νοέμβριο και ζήτησε συμπληρωματική έκθεση για να αποφασίσει οριστικώς για το θέμα της ανακήρυξης μνημείου. Η συμπληρωματική έκθεση από την αρμόδια Δ/ση κατατέθηκε τον Δεκέμβριο. Μια σειρά διοικητικών αλλαγών στην αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, σε συνδυασμό με τις συνθήκες που επικράτησαν στη λειτουργία της διοίκησης, λόγω της πανδημίας, είχε ως αποτέλεσμα να μην έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία στο ΚΣΝΜ μέχρι τώρα. Η εκκρεμότητα αυτή επηρέασε και την εξέλιξη της εκπόνησης των μελετών, οι οποίες έχουν αναγκαστικά «παγώσει», αφού θα αλλάξουν αρκετά δεδομένα που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη, εφόσον το Ρηγοπουλείκο χαρακτηριστεί ως προστατευόμενο και διατηρητέο μνημείο.

Το ΔΣ παρακολουθεί στενά το θέμα και προσπαθεί, στο μέτρο των δυνατοτήτων του, να επιταχύνει την ολοκλήρωση των διαδικασιών σε επίπεδο ΥΠΠΟΑ, γεγονός το οποίο θα επιτρέψει η συνέχιση και ολοκλήρωση της εκπόνησης των μελετών, έτσι ώστε στη συνέχεια να ληφθούν οι κατάλληλες πρωτοβουλίες για την επόμενη φάση που είναι η υλοποίηση του Κέντρου.

Η τέχνη
της πέτρας
από το παρελθόν
στο μέλλον ...

Τα λιθανάγλυφα στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική

Η νεοελληνική λιθογλυπτική - ως τέχνη και τεχνική - εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, τόσο της ηπειρωτικής όσο και της νησιωτικής Ελλάδας. Οι λιθοξόοι («πετροπελεκάνοι») αποτελούσαν μέλη της κομπανίας των χτιστάδων - μαστόρων. Σε σπίτια και ναούς, οι γωνιόλιθοι («αγκωνάρια»), οι παραστάδες («ορθάρια», «κολόνες», «λαμπαδιά»), οι αποτμήσεις της γωνίας του τοίχου («φαλτσογωνιές»), τα θυρώματα, τα επίθυρα («ανώφλια», «πανωπρέκια»), τα υπέρθυρα, τα τόξα αποτελούν τα αναγκαία εκείνα μέλη της λιθοδομής που απαιτούν την ξεχωριστή ικανότητα του έμπειρου τεχνίτη. Παράλληλα, προσφέρουν την επιφάνειά τους για πολυσήμαντα διακοσμητικά - συμβολικά μοτίβα, όπως: σταυροί, χερουβείμ, άγγελοι, άγιοι, (κατ' εξοχήν ο Άη-Γιώργης και ο Άη-Δημήτρης), θυμιατά, φυτικές συνθέσεις, κυρίως με το κλαδί της αμπέλου (κληματίδες), αλλά και άνθη, ανθοφόρα βάζα, κυπαρίσσια, πτηνά, ελάφια, λιοντάρια, πετεινοί, δικέφαλοι αετοί, δρακοντόμορφα ζώα, φίδια, ιχθύες, πεντάλφες, εξάλφες, δύσμορφες αποτρεπτικές κεφαλές, τα σχήματα του κύκλου, του τετραγώνου, του τριγώνου, τα κοσμικά σύμβολα (ήλιος και φεγγάρι), μαστοί.

Ένα ετερόκλητο πλήθος από λιθόγλυπτες παραστάσεις, φορτίζουν την πέτρα με στοιχεία της αισθητικής και συμβολικής αντίληψης της τοπικής κοινωνίας. Ο φόβος, η αβεβαιότητα αλλά και η ελπίδα, η πίστη, η ευχή, η πρόληψη αισθητοποιούνται μέσα από αυτά τα - κατά βάση - αποτρεπτικά - φυλακτικά, γονιμικά - ευχετικά σύμβολα. Είναι τα παραστατικά θέματα που η χρήση τους συνδέθηκε με την προσπάθεια του ανθρώπου να αποτρέψει το Κακό, σε οποιαδήποτε μορφή που, κατά την αντίληψή

του, προκαλεί αρνητικές επιδράσεις και κατ' αυτό τον τρόπο να προφυλαχτεί ο ίδιος και ό,τι σχετίζεται μ' αυτόν και την επιβίωσή του. Είναι τα «φυλαχτά» των κτισμάτων, παρόμοια με αυτά που ο άνθρωπος της προβιομηχανικής - παραδοσιακής κοινωνίας κρεμούσε και στο σώμα του.

Πρωτομάστορας - πελεκάνος γινόταν αυτός που αποδείκνυε την καλλιτεχνική του αρτιότητα στο εξωτερικό μέρος του τοίχου, όπου και συναντούμε τα λιθανάγλυφα αυτά «φυλαχτά». Έτσι, ο πετροπελεκητής - μάστορας θεωρείται, πρωτίστως, τεχνίτης αλλά και καλλιτέχνης μαζί, καθώς μετασχηματίζει το χρησιμοθηρικό σε σημαίνουσα μορφή. Μπορεί και ισορροπεί ανάμεσα στην τεχνική και στην τέχνη, στην πρακτική σκοπιμότητα και στην αισθητική επιδίωξη. Η πρακτική του ικανότητα και δεξιосύνη του δίνει την ευχέρεια να λαξεύει ένα επίθυρο ή ένα περιθύρωμα που εξυπηρετούν πρωταρχικά τη στερεότητα των ανοιγμάτων ενός κτίσματος. Μια ενεπίγραφη κτητορική επιγραφή διασφαλίζει την ανάγκη του υπομνηματισμού. Ένα καλοπελεκημένο αγκωνάρι ή φалтσογωνιά τη στατικότητα της τοιχοποιίας στο πιο ευπαθές τμήμα της.

Όμως, αυτό που εκπληρώνει μια ανάγκη πρακτική συγχρόνως πρέπει να αρέσει με τη μορφή του. Το δημιούργημα, λοιπόν, είναι καλλιτεχνικό με την έννοια ότι η χρηστικότητα δεν παραβλέπει την καλαισθησία. Παράλληλα, η επιλογή του διακοσμητικού θέματος πρέπει να συνδέεται με τη συμβολική αντίληψη της τότε κοινωνίας.

Ο,τιδήποτε ανήκει στην κατοικία, στο ναό, στο γεφύρι, στην κρίνη - όπου και συναντούμε

λιθανάγλυφα - δεν υπάρχει τυχαία, αλλά είναι σε σχέση με τη δημιουργία ενός βιότοπου, ενός ασφαλούς περιβάλλοντος που δε λειτουργεί μόνο υλικά αλλά και ιδεολογικά.

Για παράδειγμα, ένας παραδοσιακός πελεκάνος, εντοιχίζοντας ένα λιθανάγλυφο φίδι στην εξωτερική τοιχοποιία ενός κτίσματος, ενσωματώνει ένα «φυλαχτό» και στολίδι μαζί. Η παράστασή του είναι ένα εικονικό «σημείο», ένα κοινωνικό «σήμα» που κωδικοποιεί την ευχετική και φυλακτική σημασία του «σπιτικού φιδιού» - επιβίωση του «οικουρού όφεως» - του καλόγνωμου «στοιχειού» και του φύλακα της οικοδομής.

Τελικά, σε ό,τι αφορά την παραδοσιακή λιθογλυπτική τέχνη, μια παράσταση δεν είναι μια απλή εικόνα, αλλά μια πολιτισμική σύμβαση που κωδικοποιεί, μέσω της εικόνας, μια αντίληψη. Ακόμη και στα νεότερα χρόνια, πολλά απ' αυτά χρησιμοποιούνται έχοντας αποβάλλει το αρχικό τους νόημα, χωρίς ωστόσο να χάνουν τη συμβολική τους λειτουργία, εφ' όσον απηχούν τους σύγχρονους ιδεολογικούς προσανατολισμούς και παραπέμπουν στη δυναμική της κοινωνίας που, και μέσα απ' αυτές τις παραστάσεις, προσδιορίζει τις καινούργιες επιλογές και αντιλήψεις της, οι οποίες, συνήθως, περιορίζονται στη διακοσμητική - αισθητική τους διάσταση.

Εμείς, η Παράδοση και ο ρόλος των Μνημείων κατά τον Th. Zielinski

Η χρονική περίοδος εγκλεισμού λόγω του Κορωνοϊού ήταν αφορμή για περισυλλογή και αναστοχασμό σχετικά με το πρόγραμμα δράσεων των ΑΝΘΕΩΝ. Αντί να συμπληρώσουμε ακόμα ένα λιθαράκι στην πλήρωση των στόχων, θεώρησα σκόπιμη μια γενικότερη θεώρηση και επικαιροποίηση τους. Πέρα από την έμφαση στην υλική και άυλη κληρονομιά, μας ενδιαφέρει γενικότερα η σχέση μας με το παρελθόν και τα δημιουργήματά του, τις παραδόσεις, το λόγο και τα έργα που άφησε στο διάβα του.

Γι' αυτό το λόγο δανείζομαι το θέμα, και επιχειρώ μια σύντομη επισκόπηση, από το βιβλίο ΗΜΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ, του ελληνιστή Th. Zielinski, που κυκλοφόρησε το 1928 σε μετάφραση του Ι. Συκουτρή¹. Το βιβλίο αυτό αφορά σε 8 διαλέξεις που δόθηκαν στην Αγία Πετρούπολη το 1903 σε μαθητές γυμνασίου και λυκείου στη Ρωσική γλώσσα, με κεντρική θεματική τη σχέση της αρχαιότητας με τη σύγχρονη εποχή και επιχειρείται σε τρία πεδία αναφοράς, το επιστημονικό που αφορά στην Κλασική Φιλολογία, το Πολιτιστικό, και το εκπαιδευτικό-παιδαγωγικό.

Ο Zielinski αναφέρεται πρώτα στην εκπαιδευτική διάσταση της σχέσης μας με την αρχαιότητα και υποστηρίζει ότι η αρχαιότητα δεν έχει σημασία ως ιστορική πληροφορία, αλλά ως κατ' αναλογία με την αρχαιότητα, σημερινή δημιουργική σκέψη που βασίζεται σε ηθική συμμετοχή και όχι παθητική αποδοχή. Δηλαδή, όχι στην γνώση ως πληροφόρηση, αλλά τη γνώση που προκύπτει από συνεχή πολιτισμική δι-αντίδραση, ως συνεχής και έμπρακτη αναθεώρηση πίστewων και απόψεων, τη γνώση ως μέρος μιας πολιτισμικής παράδοσης. Ως ακραίο

παράδειγμα, αναφέρει ότι δεν έχει τόσο σημασία να έχουμε την πληροφορία για τη θέση του ήλιου στο πλανητικό σύστημα, όσο να έχουμε γνώμη και θέση, ακόμα και εσφαλμένη, και να την αναθεωρούμε μέσω πειθούς, μετά από πολιτισμική ανταλλαγή απόψεων. Με αυτόν τον τρόπο η αρχαία γνώση δεν είναι πληροφορία που καθίσταται «απηρχαιωμένη», επειδή έχει ξεπεραστεί από την επιστημονική πρόοδο, αλλά συνεχίζει να είναι σημαντική ως πολιτισμικός τρόπος συγκρότησης της γνώσης. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα φανερό στη σύγκριση της αρχαίας ποίησης με την μοντέρνα, στην περιγραφή των δέντρων. Η ποίηση του Ομήρου είναι ανώτερη ως τέχνη, ακόμα και αν οι γνώσεις δασοπονίας στην εποχή του ήταν λιγότερες από τις σημερινές (σ. 84-102).

Όσον αφορά στην πολιτιστική σχέση, αυτή εξετάζεται μέσα από τις επιμέρους θεματικές της θρησκείας, της μυθολογίας, της λογοτεχνίας, της φιλοσοφίας, της πολιτικής, της αρχιτεκτονικής, της γλυπτικής και της ζωγραφικής. Πέρα από τις επιμέρους θεματικές, κοινό σημείο της θεώρησης του Zielinski για τη σχέση αρχαιότητας με τη σημερινή πραγματικότητα είναι η χρήση της αρχαιότητας ως σπέρματος και όχι ως κανόνα. Λέει χαρακτηριστικά απαντώντας, γιατί η αρχαιότητα είναι χρήσιμη στο σύγχρονο πολιτισμό: «Η αρχαιότης δεν πρέπει να είναι κανών, αλλά ζωντανή δύναμις του σημερινού πολιτισμού... Η αρχαιότητα αποτελεί την πνευματική μας πατρίδα, τον δεύτερο τόπο μας, μετά τον γεωγραφικό τόπο που ζούμε» (σ. 114-191).

Ακριβώς αυτή η σχέση και τελικά η σύνθεση των δύο πατρίδων, συναποτελούν το νόημα της παράδοσης ως ενεργής παρουσίας και

φορέα πολιτισμικού νοήματος στη σημερινή πραγματικότητα, πέρα από τοπικιστικές και άκριτες μιμήσεις του παρελθόντος, που θέτουν ψευδο - διλήμματα του τύπου μοντέρνο, προοδευτικό και διεθνές ενάντια στο παραδοσιακό, συντηρητικό και τοπικό. Ειδικότερα για τα μνημεία, ο Zielinski τα θεωρεί ως πρωτογενή στοιχεία συγκρότησης του πολιτισμού και τα διακρίνει σε μνημεία - χώρες, όπου διαδραματίστηκε η ιστορία, σε μνημεία - συνθήκες της ιστορίας, σε μνημεία προφορικής παράδοσης, και σε μνημεία-έργα του παρελθόντος, έστω και φθαρμένα, είτε ερείπια οικοδομήματος, είτε αγάλματα, είτε αγγεία, είτε επιγραφές και κείμενα συγγραφέων που διατηρήθηκαν μέχρι τις μέρες μας (σ. 185).

¹ Th. Zielinski, Ημείς και οι Αρχαίοι, Μετάφραση Ι. Συκουτρή, Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Δημητράκου, 1928.

Η Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική μέσα από το διαδίκτυο σε συνθήκες πανδημίας

Για να αντιμετωπιστεί η πανδημία του COVID19 μείναμε υποχρεωτικά στα σπίτια μας για περίπου σαράντα μέρες. Ο εγκλεισμός αυτός έδωσε σε πολλούς από μας τη δυνατότητα να ηρεμήσουμε, να αναλογιστούμε τι έχουμε κάνει και τι δεν έχουμε κάνει και προσπαθήσαμε να σκεφτούμε και να βρούμε διεξόδους για να γεμίσουμε τις ώρες, τις μέρες μας. Έχοντας ένα σύγχρονο εργαλείο στα χέρια μας, το διαδίκτυο, είχαμε και έχουμε τη δυνατότητα της επικοινωνίας και μάλιστα με ανθρώπους σε κάθε γωνιά της γης.

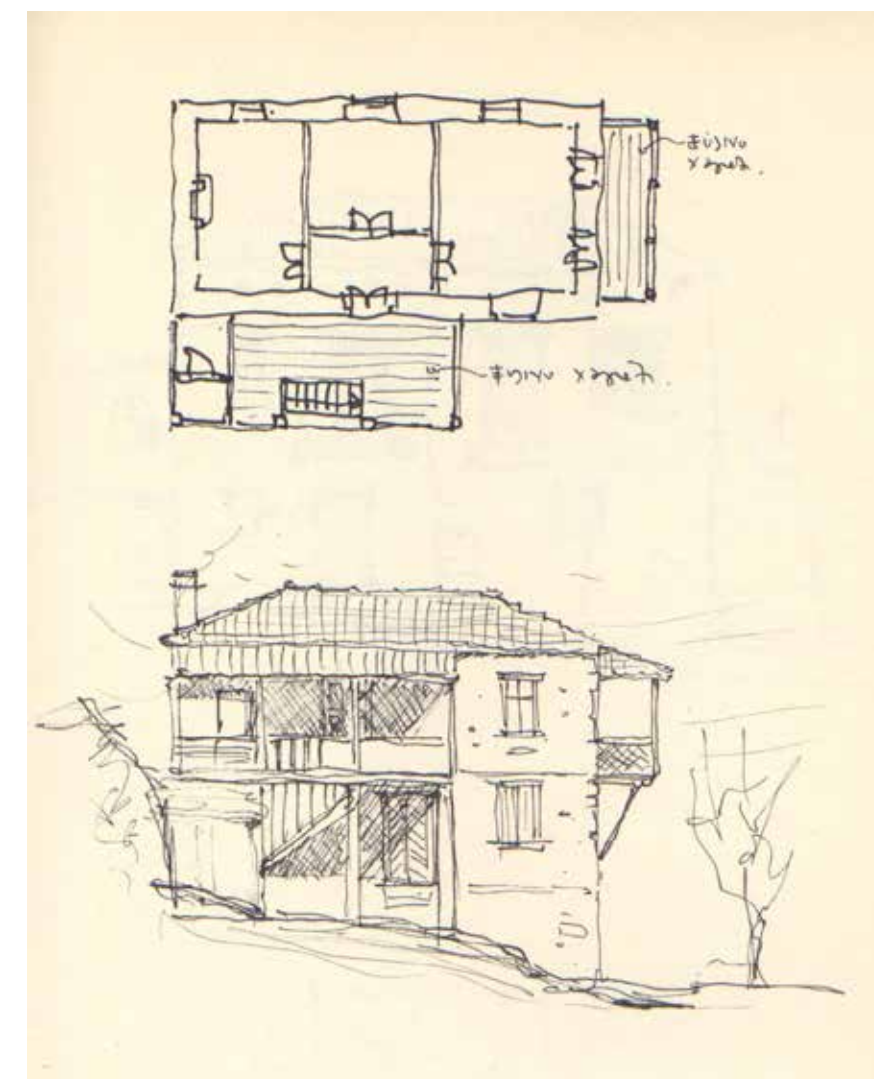
Όταν λοιπόν, στις 23 Μαρτίου, μπήκε σε εφαρμογή, λόγω του COVID19, το «ΜΕΝΟΥΜΕ ΣΠΙΤΙ» σκέφτηκα ότι θα μπορούσα και εγώ, αξιοποιώντας το διαδίκτυο, να «γεμίσω» τις ώρες τις δικές μου αλλά και των άλλων, με την παρουσίαση, μέσω του διαδικτύου, θεμάτων που αφορούν την Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, την Ιστορία και τα Μνημεία, κυρίως, της Λακωνίας. Με τον τρόπο αυτό παρέχεται η δυνατότητα, φίλοι αλλά και κάθε ενδιαφερόμενος, που έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο, να γνωρίσει καλύτερα τον τόπο μας, την Σπάρτη, την Λακωνία. Έτσι στο blog μου "spartaarchitecture.blogspot.com", δημιούργησα μία ανάρτηση με τον τίτλο: «COVID-19 * Μία ευκαιρία να γνωρίσουμε την ιστορία, τα μνημεία & την αρχιτεκτονική του τόπου μας», στην οποία καθημερινά και σε όλη της διάρκεια της υποχρεωτικής απομόνωσης, γινόταν ανάρτηση και ενός σχετικού θέματος. Έγιναν συνολικά, από τις 25 Μαρτίου έως και τις 3 Μαΐου, τριάντα έξι αναρτήσεις εκ των οποίων είκοσι πέντε (69%) αναφέρονται στην Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, έξι (17%) σε Μουσεία & Εκθεσιακούς χώρους της πόλης μας, τρεις (8%) σε αρχαιολογικούς χώρους και δύο (6%) είχαν διάφορα άλλα θέματα.

Η αφιέρωση του μεγαλύτερου μέρους των παρουσιάσεων στην ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ, γίνεται για δύο λόγους: Ο πρώτος είναι ότι ζώντας και δουλεύοντας σαν αρχιτέκτονας, στη Σπάρτη και στη Λακωνία γενικότερα, γνώρισα από κοντά πολλά από τα μυστικά της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς του τόπου μας, μαγεύτηκα από αυτή και θεώρησα σκόπιμο όλα αυτά να τα δημοσιοποιήσω και να γνωρίσουν και οι μη ειδικοί, τις αξίες του τόπου όπου ζουν. Ο δεύτερος λόγος βρίσκεται στη διακήρυξη που εκδόθηκε στο Άμστερνταμ το 1975 από το Συμβούλιο για την Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική Κληρονομιά και στην οποία, πέραν των άλλων αναφέρεται, «..... α) Εκτός από την ανεκτίμητη πολιτιστική της αξία, η αρχιτεκτονική κληρονομιά της Ευρώπης οδηγεί όλους τους Ευρωπαίους να αποκτήσουν συνείδηση μίας κοινότητας ιστορίας και μοίρας. Η διατήρησή της λοιπόν αποκτά μία ζωτική σημασία..... γ) Επειδή αυτοί οι θησαυροί αποτελούν το κοινό αγαθό όλων των λαών της Ευρώπης, έχουν αυτοί οι λαοί την κοινή υποχρέωση να τους προστατεύσουν από τους αυξανόμενους κινδύνους που τους απειλούν : αμέλεια και ερείπωση, αυθαίρετη κατεδάφιση, νέες μη εναρμονιζόμενες κατασκευές και υπερβολική κυκλοφορία..... θ) Η αρχιτεκτονική κληρονομιά δε θα επιζητήσει, παρά εάν εκτιμηθεί από το κοινό και ιδίως από τις νέες γενιές. Πρέπει λοιπόν τα μορφωτικά προγράμματα, σε όλα τα επίπεδα, να ασχοληθούν περισσότερο με αυτή την ύλη.....».¹

Και για του λόγου το αληθές, τελειώνω το «λακωνικό» μου σημείωμα με μία θέση του Άρη Κωνσταντινίδη, «..... Η αρχιτεκτονική είναι το καθρέφτισμα του πολιτισμού μίας χώρας (ή εποχής)....».²

¹ Ανθολογία Ελληνικής Αρχιτεκτονικής * Ιορδάνης Δημακόπουλος * Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών * 1981.

² ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ * Άρης Κωνσταντίδης * Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης * 2011.

Αγγελής Τασιόπουλος Ένας σπουδαίος πρωτομάστορας

Ο Αγγελής Τασιόπουλος γεννήθηκε στα Λαγκάδια Αρκαδίας το 1862. Ήταν γιός του Γεωργίου και της Σταυρούλας Τασιόπουλου. Το σπίτι που έζησε, βρίσκεται στο κατώτερο σημείο του οικισμού των Λαγκαδίων. Είναι ένα από τα ελάχιστα που έχουν διασωθεί, στον ερειπωμένο πλέον «κάτω μαχαλά», όπου αναπτύχθηκε στην διάρκεια του 18ου και 19ου αιώνα, η πρώτη γενιά των περίφημων Λαγκαδινών μαστόρων. Είχε δύο αδέρφια (Νικόλαο και Γεώργιο) που ήταν και αυτοί κτίστες. Ο Γιώργης είχε εγκατασταθεί στη Λακωνία, όπως και πολλοί άλλοι Λαγκαδινοί μαστόροι.

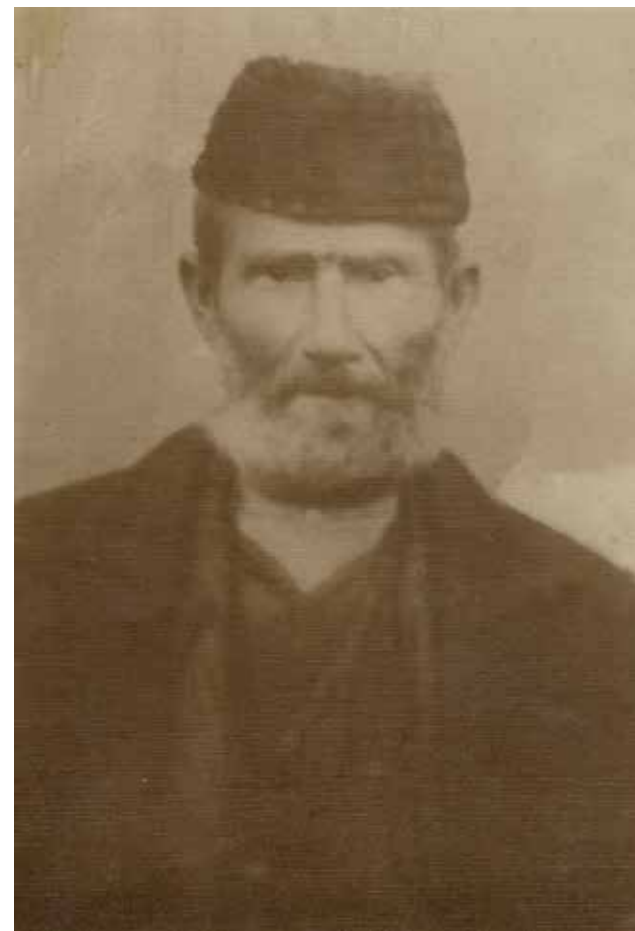
Παντρεύτηκε τη Λαγκαδινή Σταυρούλα Γιαννίτσα με την οποία απέκτησε τέσσερα παιδιά: το Γεώργιο, τον Παναγιώτη, την Ελένη, και τη Σοφία. Τα δύο αγόρια ακολούθησαν και αυτά το επάγγελμα του κτίστη. Ο Γιώργης αρρώστησε στη μαστοριά και πέθανε, σε ηλικία μόλις 22 ετών. Ο δεύτερος γιός, ο Παναγιώτης (Παναγής), ακολουθούσε στη μαστοριά τον μαστρ' Αγγελή για πολλά χρόνια και εξελίχθηκε, όπως και ο πατέρας του σε σπουδαίο μάστορα. Η κεντρική εκκλησία στην Κλειτορία Καλαβρύτων, όπως και εκκλησία στο Βαλτεσινίκο είναι έργο των Τασιόπουλων. Εγγονός του μαστρ' Αγγελή (Αγγελής), ακολούθησε αρχικά ως μαστορόπουλο, πατέρα και παππού και στη συνέχεια εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου δραστηριοποιήθηκε σαν οικοδόμος - εργολάβος. Οι δύο κόρες του μαστρ' Αγγελή παντρεύτηκαν Λαγκαδινούς κτίστες. Η Ελένη τον Παναγιώτη Σαρρή. Η Σοφία τον Γιάννη Δρε. Ο μπάρμπα-Γιάννης Δρες ήταν αρχιμάστορας. Μαζί με τα αδέρφια του (Αποστόλη και Δημήτρη) και την οικογένεια του Λαγκαδινού πελεκάνου Παναγιώτη Ρουτσολιά, είχε εγκατασταθεί στη Γράμμουσα Λακωνίας, από το 1941 και δημιούργησαν το

επονομαζόμενο μπουλούκι («παρέα των Ντρέδων»), που έχτισε πλήθος εκκλησιών, σχολείων, ιδιωτικών κτηρίων κ.α., σύμφωνα με την λεπτομερή καταγραφή του αρχιτέκτονα Γιώργου Γιαξόγλου, μέλους του επιστημονικού συμβουλίου των Ανθέων της Πέτρας.

Ο Αγγελής Τασιόπουλος ήταν πολύ εργατικός και ικανός στη δουλειά του. Παράλληλα υπήρξε εξαιρετικός πατέρας και παππούς. Δραστηριοποιήθηκε κυρίως στην Αρκαδία και Αχαΐα. Είχε ασχοληθεί, μεταξύ άλλων, με την κατασκευή μεγάλων - πολυώροφων σπιτιών, μερικά από τα οποία σώζονται και σήμερα στα Λαγκάδια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η πενταόροφη οικία Κάππου, στον κεντρικό δρόμο του οικισμού. Στο ταξίδι της μαστοριάς, εκτός από τα εργαλεία, τα ζώα για τη μεταφορά, κάποια σκεύη για μαγείρεμα και αυτοεξυπηρέτηση, έπαιρνε μαζί και το «δισάκι» του που περιείχε: 4 αλλαξιές, μία ποδιά υφαντή (ντρίλινη) για τη δουλειά, μία μπτανία (βαρύ μάλλινο υφαντό σκέπασμα) και ένα σάϊσμα (υφαντό από πολύ σκληρή, μαύρη τρίχα) που χρησιμοποιούσαν σαν στρώμα η /και κλινοσκέπασμα σε βαρυχειμωνιά. Απαραίτητο εξάρτημα ήταν και μια βελόνα με αρκετή κλωστή (για επιδιόρθωση σε φθαρμένα ρούχα), τοποθετημένη στο εσωτερικό μέρος της «τραγιάσκας», είδος καπέλου κεφαλής. Ο μαστρ' Αγγελής πέθανε στα Λαγκάδια, στη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής, το 1944, σε ηλικία 82 ετών.

Η ανάγκη της επιβίωσης, η αγάπη για τη μαστορική τέχνη, η εμπειρική γνώση της τέχνης της πέτρας, που περνούσε από γενιά σε γενιά μαζί με την επιμονή, την αίσθηση του μέτρου, το σεβασμό του φυσικού τοπίου, τη λιτότητα και το ήθος που

χαρακτήριζε αυτούς τους λαϊκούς αρχιτέκτονες, είναι οι πυλώνες πάνω στους οποίους βασίστηκαν τόσα λαμπρά οικοδομήματα, εξαιρετα δείγματα της παραδοσιακής μας αρχιτεκτονικής, μερικά από τα οποία έχουν ήδη χαρακτηριστεί μνημεία.

Ιστορίες από τη Μαστοριά

Το πρώτο ταξίδι του μαστορόπουλου.

Τέλη Φλεβάρη του 1947. Το κρύο είναι τσουχτερό. Μια ομάδα μαστόρων ξεκινάει αχάραγα από τα Λαγκάδια για την Κοίτα της Μάνης. Έχουν συμφωνήσει να χτίσουν το καινούργιο σπίτι του γιατρού. Οχτώ νομάτοι στην ομάδα. Πέντε μαστόροι και 3 μαστορόπουλα. Αρχηγός ο μπαρμπα-Πέτρος ο μαστορας. Πρώτη φορά μαζί του ο δωδεκάχρονος γιος του, ο Ασημάκης. Είχε γίνει χαμός στο σπίτι. Ο μικρός είχε δει συνομηλίκους του να φεύγουν για δουλειά και παρακαλούσε βδομάδες ολόκληρες τον πατέρα του να τον πάρει μαζί. Τον σιγοντάριζε η μάνα του. Κάτι για να μη χαλάσει το χατίρι του πρωτότοκου, κάτι για τα λεφτά, «πάρ' το Πέτρο το παιδί», έλεγε. Ο πατέρας στην αρχή ανένδοτος. Ήταν σκληρή η μαστοριά, το 'ξερε από πρώτο χέρι. «Κάλλιο το 'χω να φάω στάχτες, παρά να βάλω τα παιδιά μου στη μαστοριά» έλεγε. Η επιμονή του μικρού ήταν μεγάλη, «δεν πάω σχολείο» έλεγε, «θέλω να δουλέψω».

Κι έτσι η πολυπόθητη μέρα έφθασε. Φορτωμένοι, μέσα στην πρωινή παγωνιά ξεκίνησαν. Ο δρόμος μακρύς, το περπάτημα δύσκολο. Πρώτο βράδυ φθάνουν σ' ένα χωριό στα σύνορα Αρκαδίας Λακωνίας για διανυκτέρευση. Χτυπούν τις πόρτες των σπιτιών. Δεν ανοίγει κανείς. Η βροχή τους συνόδευε τις δυο τελευταίες ώρες της πορείας τους. Βρίσκουν ένα μπαλκόνι και στρώνουν τα σαΐσματα από κάτω να κοιμηθούν, να μην τους πιάνει η βροχή. Τυλίγονται με μια βελέντζα. Ξημερώνει. Η πορεία συνεχίζεται. Δεύτερο βράδυ φθάνουν σ' ένα χωριό, όπου κατοικεί μια μακρινή συγγενής.

Η θειά τους καλοδέχεται, σερβίρει τραχανά, φρέσκο ψωμί, τυρί, κρασί. Κοιμούνται στρωματσάδα στο κατώι. Εκεί δεν κάνει πολύ κρύο κι είναι στεγνά. Η πεζοπορία συνεχίζεται. Το τρίτο βράδυ φθάνουν σ' ένα χωριό κοντά στο Γύθειο. Βρίσκουν μια παρατημένη αποθήκη λίγο έξω απ' το χωριό. Δεν έχει πόρτες και παράθυρα, έχει όμως στέγη.

Το επόμενο πρωί φθάνουν στον προορισμό τους. Ο μικρός δανείζεται χαρτί και μολύβι από το γιό του αφεντικού. Γράφει στη μάνα του «Μάνα, να με γράψεις στο σχολείο! Όταν γυρίσω θέλω να πάω σχολείο». Ο μικρός Ασημάκης ξεκίνησε το σχολείο, για να μην το αφήσει ποτέ πια, ως την συνταξιοδότηση του με το βαθμό του Διευθυντή Δημοτικού σχολείου. Τα καλοκαίρια της εφηβείας του τα πέρναγε στη μαστοριά, αποφασισμένος πως αυτό δεν θα ήταν η ζωή του.

Ιστορίες από τη Μαστοριά

Ο λάκος με τον ασβέστη.

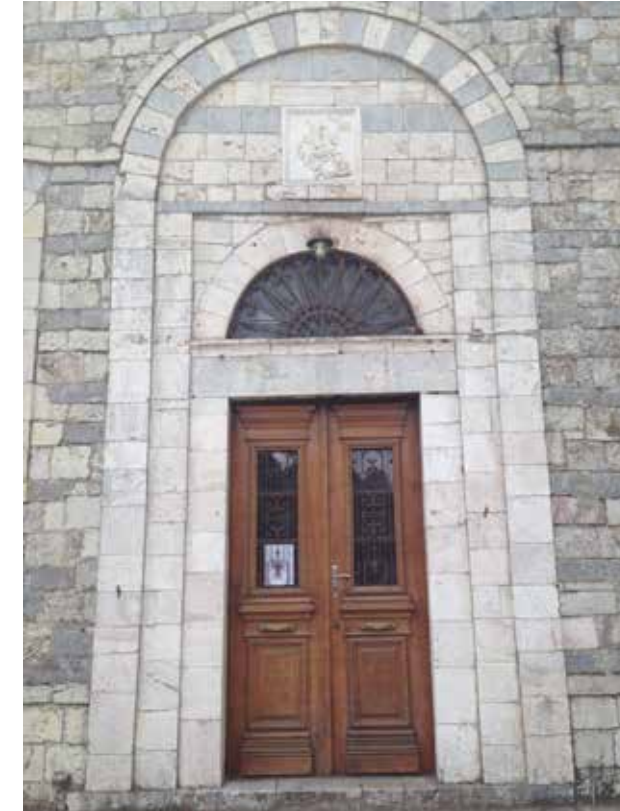
Το καλοκαίρι του 1950 δουλεύαμε στις Κάτω Δουβιές Τριπόλεως, όπου κτίζαμε τις μάντρες του Νεκροταφείου. Δίπλα στην εκκλησία ένα μεγάλο αυλάκι με πολύ νερό κατέβαινε από τις πηγές της Πιάνας και πότιζε όλο τον κάμπο. Εκεί υπήρχε ένας μεγάλος λάκκος με ασβέστη. Εγώ σαν μαστορόπουλο έπρεπε να μεταφέρω τον ασβέστη από το λάκκο στο χώρο εργασίας, φορτώνοντας τα ζώα.

Αρχικά, έβγαζα τον ασβέστη από το λάκκο, φόρτωνα τα ζώα και τον πήγαινα εκεί που δούλευαν οι μαστόροι. Ήταν αρκετές μέρες που έκανα αυτή τη δουλειά, όλα πήγαιναν καλά, αν και η όλη διαδικασία ήταν πολύ κουραστική. Άρχισα να σκέφτομαι πώς να κάνω τη δουλειά ευκολότερη και μια λαμπρή ιδέα μου ήρθε στο μυαλό. Αντί να βγάζω τον ασβέστη από το λάκκο και να τον κουβαλάω να τον φορτώσω στις κάσες που ήταν πάνω στα ζώα, θα μπορούσα να βάζω τα ζώα μέσα στο λάκκο για να γίνει πιο εύκολο το φόρτωμα.

Διάλεξα ένα δυνατό γαϊδούρι και με κάμποσο ξύλο το «έπεισα» να μπει στο λάκκο. Αισθάνθηκα πολύ έξυπνος, το φόρτωμα ήταν πολύ πιο εύκολο. Όμως δεν υπολόγισα πώς θα βγει ο φορτωμένος γαϊδαρος από το λάκκο. Φαινόταν αδύνατο όσο κι αν προσπαθούσα. Έσπρωχνα το ζώο, το κτυπούσα, το τραβούσα ... τίποτα ... ώσπου κόβεται η ίνκλα και το σαμάρι με τις κάσες πέφτει μέσα στον ασβέστη.

Κάτσε τώρα εξυπνάκια να πλύνεις το γαϊδαρο, το σαμάρι και τις κάσες! Δουλειές με φούντες! Τα 'θελα και τα 'παθα! Δεν μου έφθανε το βάσανο που τράβηξα, όταν έφθασα στους μαστόρους, ο πατέρας μου σαν

αρχηγός του μπουλουκιού, άρχισε να φωνάζει ότι καθυστέρησα γιατί έπιασα τα παιχνίδια. Τι λες τώρα! Η καθυστέρηση τον πείραξε!

Πέτρας ... Ποιήματα

Λαγκαδινοί χτιστάδες

Σας βλέπω, είναι Μάρτης, όλοι τώρα ξεκινάτε κι' απ' τα βουνά στα πεδινά αρχίζετε πορεία γυναίκες μάνες και παιδιά αφήνετε κατόπι σφιγμένη είναι η καρδιά, μακριά οι ξένοι τόποι.

Σας βλέπω, μέρες τώρα συνέχεια περπατάτε μέσα από δάση και κορφές και πάνω από γεφύρια που εσείς οι ίδιοι χτίσατε, σε ξένους τόπους πάτε να φτιάξετε σπίτια, εκκλησιές, παντοτινά μνημεία

Σας βλέπω, μάστορες, μαστορόπουλα, τριότες, πελεκάνοι, τα γαϊδουράκια από κοντά, κι' όλοι μαζί σε μια σειρά συνέχεια ροβολάτε με λάσπες να παλεύετε στη πόλη για να πάτε

Σας βλέπω, τα ροζιασμένα χέρια προδίδουν τη δουλειά σας και το γαλήνιο βλέμμα σας όλη τη μαστοριά σας ανάμεσά σας βρίσκονται ασπούδαστοι μηχανικοί γλύπτες και αρχιτέκτονες στη τέχνη εμπειρικοί

Σας βλέπω, απ' το χάραμα, πέτρες να πελεκάτε να τις λειαίνετε με σφυρί και να τις κουβαλάτε σε σκάλες να ανεβαίνετε, να τις αρμολογάτε λίγο να ξαποσταίνετε και πάλι ν' αρχινάτε

Σας βλέπω, να ελέγχετε το έργο που τελειώνετε κι' από τον κύρη πιότερο να κρυφοκαμαρώνετε γιατί' είναι δόσιμο ψυχής, πνοής και νου αντάμα το έργο του δημιουργού, του άνθρωπου το θάμα

Σας βλέπω, Οκτώβρης είναι τώρα πια, ο νους σας σκαπετάει πηγαίνει πίσω στο χωριό, σ' όποιον σας καρτεράει κι' αρχίζετε του γυρισμού αργά το ανηφόρι υπέροχοι και ξακουστοί, Λαγκαδινοί μαστόροι.

Ερείπια

Ερείπια μιας άλλης εποχής ανοίγω για ν' ακουμπήσω μνήμες σφαλιστές στ' αγκωναριών τη ράχη, πριν να φύγω και να φοβίσω επίδοξους ληστές.

Ξυλοδεσιές σκισμένες μ' απειλούνε σαν κουβαλούν σπασμένες δυο ζωές πέτρινα «κλειδιά» μετέωρα κρατούνε παράθυρα και πόρτες ανοιχτές.

Αρπαχτικά της Μνήμης ξεχυθήκαν φοφίμια φάχνουν να βρουν στο λαγκάδι άδεια κουφάρια, μακριά απ' τα φώτα σκυλεύουν από το πρωί ως το βράδυ.

28^η Οκτωβρίου 55, Ν. Πεντέλη, Τ.Κ. 15236

url: www.anthitispetras.gr | email: info@anthitispetras.gr

www.facebook.com/anthi.petras